

Dušanka POPOVIĆ*

MEDIJSKO OBRAZOVANJE I MEDIJSKA PISMENOST KAO DIO DIGITALNE KULTURE

Sažetak: U savremenom društvu učenici su intenzivno okruženi različitim medijima čije poruke svakodnevno primaju i na osnovu kojih se, nerijetko, formiraju stavovi i mišljenja o mnogim društvenim i drugim pojavama i procesima. ICT kao medij, ili mediji kao dio ICT-a – u koji god redosljed i odnos postavili ove pojmove, jasno je da je u savremenom društvu navedena tehnologija najbrži prenosilac informacija, te da njeno ispravno korišćenje, između ostalog, zahtijeva odgovarajući nivo medijskog obrazovanja i medijske pismenosti naših učenika. Medijsko obrazovanje, sa posebnim usmjerenjem na medijsku pismenost, rezultat je potrebe da djeca i mladi što bezbjednije koriste medije i da im se omogući kritička orijentacija u odnosu na njih.

Za takve korake neophodno je da i nastavnici posjeduju određena znanja i vještine iz oblasti medijskog obrazovanja i korišćenja ICT-a, da poznaju mogućnosti koje ova tehnologija pruža, ali i izazove koji ih prate. U radu ćemo analizirati kako i koliko i drugi činioci (npr. pristup obrazovanju u cjelini, aktuelni obrazovni programi, organizacija nastavnog procesa i sl.) utiču na mogućnost medijskog obrazovanja učenika u odnosu, prije svega, na digitalne medije, te kako primiti i sačuvati informaciju kao takvu i kako sačuvati korisnike od nje.

Ključne riječi: *digitalna kultura, mediji, medijsko obrazovanje, medijska pismenost*

1. UVOD

Život društva kao cjeline, pa i svake ljudske jedinice u njemu, u smislu planiranja budućnosti i napretka, u značajnom dijelu zavisi od blagovremene i prave informacije, bez obzira na to čega se ona tiče. Da bismo dobili informaciju, moramo imati medij preko kojeg ćemo do nje doći. Kada se neka ljudska misao, znanje, iskustvo uobliče u informaciju, krenuće raspoloživim medijem do nas. Kako god da je putovala u istoriji čovječan-

---

* Dušanka Popović, Doktor filoloških nauka

stva, nikada nije bila dostupna kao danas kada se prenosi putem digitalnih medija: interneta i svjetske mreže (www), digitalne telefonije, digitalnog videa... Sudeći prema našem okruženju, bez obzira na to koliko nam pojedini medij u određenom trenutku bio dostupan, jasno je da nas *digitalna kultura* ne može zaobići (niti mi možemo izbjeći nju), kao i da se naši životi sve više odvijaju upravo u tom kontekstu.

U kontekstu digitalne kulture veliki broj korisnika digitalnih medija ima mogućnost da dijeli svoje informacije sa drugima, te da dođe do onih koje ga zanimaju u što kraćem roku. Na taj način mijenja se struktura javne sfere jer njena osnova nijesu više samo masovni mediji. Javna sfera jednim dijelom postaje umrežena i potencijalno dostupna velikom broju ljudi. Komunikacijski kanali povezuju veliki broj korisnika koji mogu da sarađuju, razmjenjuju informacije i komuniciraju. Digitalnu kulturu prepoznajemo kao participatornu jer korisnici učestvuju na različite načine u njenom stvaranju.

Pojmom *medija*, definisanih kao kanali kojima komunikacija struji od onog ko je šalje do onog ko je prima, a kanali se, dalje, razvijaju u organizacije koje se bave komunikacijom (na primjer, medijske kuće), obuhvatamo sva postojeća sredstva komunikacije. Usmjerimo li se na digitalne medije, jednako su nam predmet analize digitalna izdanja dnevnih novina i časopisa, te sve ono što digitalni mediji mogu prenijeti. Oni ne samo da utiču na kreiranje javnog mnjenja, već postaju način okupljanja pojedinaca sa različitih destinacija oko jedne ideje, pri čemu njihova motivacija može biti društvena, kulturna ili politička.

Postoje dva koncepta određenja medija. Prvi zastupaju stručnjaci sa područja pedagogije i didaktike. Naime, oni koncept obrazovanja uz medije izjednačavaju sa konceptom obrazovanja za medije, što znači da shvataju medije kao oruđe i pomagalo u vaspitnoobrazovnom procesu. Drugi koncept pak medije razumije kao konsitutitivni element svakidašnjih životnih situacija.

Razlika u pristupu medijima javlja se i između razvijenih i nerazvijenih zemalja. U razvijenim zemljama naglašava se da je svrha obrazovanja za medije kritički usmjeren, nezavisan i aktivan građanin, dok one manje razvijene naglašavaju važnost obrazovanja za medije u oslobađanju i razvoju cjelokupnog društva [1].

U takvom okruženju sistem obrazovanja ne smije ostati imun na promjene konteksta u kojem se mlade generacije školuju i mora pronaći nači-

ne da djeci i mladima obezbijedi efikasno korišćenje pomenutih mogućnosti, ali i adekvatnu zaštitu od mogućih zloupotreba.

Masovni mediji, kao što je poznato, imaju značajan uticaj na život pojedinaca i njihova shvatanja pa su važni za formiranje javnog mnjenja. Kako je primarna funkcija medija označavanje ili konstruisanje realnosti, oni prenose slike i simbole bogate konotativnim značenjima. To je, obično, zbir slika i simbola koji prezentuju društvena ideološka strujanja, pa oni imaju fundamentalnu ulogu u artikulisanju i konsolidovanju ideološke kontrole u društvu. Naša percepcija stvarnosti često zavisi ne samo od informacije kao takve, već od načina interpretacije. Sve se to dešava u kontekstu naših socijalnih zajednica – ideja, vjerovanja i stavova koje smo kao pojedinci i zajednica usvojili.

Žan Bodrijar, francuski autor i jedan od najuticajnijih savremenih teoretičara medija, smatra da je nastankom masovnih medija, a naročito televizije, transformisana sama priroda naših života. Televizija, smatra on, ne samo da predstavlja svijet oko nas, već i definiše kakav je zapravo taj svijet. Masovni mediji, u stvari, stvaraju jednu novu realnost ili hiperrealnost, koju čini mješavina ponašanja ljudi i slika koju daju mediji. Svijet takve realnosti izgrađen je od simulakruma ili slika koje samo površinski odražavaju stvarnost i značenje dobijaju od drugih slika, te tako nemaju osnovu u spoljnoj stvarnosti [2].

2. RAZVOJ MEDIJSKOG OBRAZOVANJA I MEDIJSKE PISMENOSTI

Ako smo digitalno okruženje i zavisnost od njega definisali kao digitalnu kulturu, onda dio te kulture jeste medijska kultura koja obuhvata medijsko obrazovanje, medijsku pismenost i medijske kompetencije. Čim su mediji na različite načine postali sastavni dio naših života, bilo je neophodno da se uvedu i u obrazovni sistem – kao nastavno sredstvo i kao predmet proučavanja. U vaspitnoobrazovnom procesu moguće ih je koristiti u različite svrhe, ali i proučavati njihovu prirodu, moć i raznovrsne namjene. U vrijeme ekspanzije medija različitih vrsta neophodno je da se mladi opreme znanjima i vještinama za pravilan odnos prema njima, što, između ostalog, znači da ih treba adekvatno zaštititi od njihovog (negativnog) uticaja.

Medijsko obrazovanje definiše se kao kritička društvena analiza medija radi podizanja svijesti i razumijevanja načina njihovog rada, zatim onoga ko ih stvarno kontroliše i oblikuje, uloge profesionalaca, reklamiranja,

marketinga i odnosa s javnošću u oblikovanju njihovog sadržaja, te različitih načina na koje publika tumači poruke medija. Dakle, primarni ciljevi koji treba da se ostvare medijskim obrazovanjem jesu: podizanje svijesti, davanje moći i oslobađanje zajednice i društva kao cjeline (odnosno: unapređenje jednakosti, socijalne pravde, demokratije, slobode i ljudskog dostojanstva, te stvaranje humanijeg društva) [3].

Da bi učenici bili medijski obrazovani, što znači i medijski pismeni, potrebno je obezbijediti nastavnu praksu čiji cilj jeste razvijanje medijskih kompetencija shvaćenih kao skup kritičkih i razboritih stavova prema informacijama koje nam mediji plasiraju. Obezbijediti, dakle, razvoj sposobnosti analize i identifikacije skrivenih značenja, poruka i interesa različite prirode (ekonomskih, političkih, socijalnih, kulturnih...), koji stoje iza pojedinih informacija.

Pungente smatra da postoji nekoliko ključnih koncepata i razloga za medijsko obrazovanje: (1) mediji čine pažljivo izgrađene konstrukcije koje odražavaju brojne odluke i rezultat su mnogih određujućih faktora; medijska pismenost djeluje ka dekonstrukciji tih konstrukcija; (2) mediji stvaraju realnost jer su odgovorni za posmatranje i iskustva na osnovu kojih mi gradimo lično shvatanje svijeta i njegovog funkcionisanja; (3) primaoci informacija odlučuju o njihovom značenju; svako od nas tumači ih u kontekstu individualnih faktora: ličnih potreba i strahova, zadovoljstva, problema, rasnih i polnih stavova, porijekla i slično; (4) mediji imaju komercijalne implikacije: zanimljivo je kako na medije utiču komercijalni faktori, kako oni utiču na sadržaj, izbor tehnike i način distribucije informacija, pitanja vlasništva i kontrole...; (5) mediji sadrže ideološke i vrijednosne poruke: svi medijski proizvodi na neki način predstavljaju reklamu; glavni mediji prenose eksplicitne ili implicitne ideološke poruke o prirodi dobrog života, vrijednosti potrošnje, ulozi žena, prihvatanju vlasti; mediji imaju moćan komercijalni uticaj na proizvodnju određenih vrsta sadržaja, tako da otkrivanje i razumijevanje interesa kojima oni teže umanjuje opasnost od manipulacije; (6) mediji imaju društvene i političke implikacije: imaju veliki uticaj na politiku i na formiranje socijalnih promjena – svaki medij ima svoja pravila i kodifikuje realnost na sebi svojstven način; različiti mediji različito izvještavaju o istom događaju; svaki medij ima jedinstveni estetski oblik [4].

Jedna od novijih pedagoških disciplina jeste medijska pedagogija čija uloga jeste *bavljenje (inovativnim) medijima kako bi se razvile odgovarajuće kompetencije i na taj se način spriječila medijska manipulacija. Sadrži*

sociopedagoške, sociopolitičke i sociokulturne analize o ponudama medija za djecu, mlade, ali i ljudi treće dobi, te njihove kulturne interese u odrastanju, radu, slobodnom vremenu i obiteljskom životu. Razvoj medijskog obrazovanja pospješuje razvoj suvremenih komunikacija. Medijska pedagogija vodi razvoju medijskih kompetencija nudeći nove vizije i koncepte, te razvijajući nove metode kako bi se (posebice) mladi znali koristiti medijima [5].

Evropski centar za medijsku kompetenciju definisao je tu kompetenciju kao sposobnost kretanja po svijetu medija na kritički, refleksivan i nezavisan način, s osjećanjem odgovornosti, te sposobnost korišćenja medija kao sredstva za nezavisno i kreativno izražavanje. To je ključna vještina u radu i daljem obrazovanju, ali i u slobodnom vremenu, i bitna je za sve ciljne grupe u društvu.

Osnovne dimenzije medijske kompetencije u medijskoj pedagogiji su:

- a) *kognitivna dimenzija* (odnosi se na znanje, razumijevanje i analizu sadržaja u medijima);
- b) *moralna dimenzija* (zagovaranje teze da medije treba posmatrati s etičkog aspekta);
- c) *socijalna dimenzija* (odnosi se na prava, medijsku politiku i socijalna djelovanja);
- d) *estetska dimenzija* (najviše je koriste medijski manipulatori putem estetskog sadržaja, poput slika, boja itd.; upravo ti sadržaji bude emocionalne efekte kod korisnika, posebno kod djece i mladih, na primjer, internet, video-igre);
- e) *dimenzija djelovanja* (razvija sposobnosti za aktivno uključivanje u interpretaciju sadržaja medija – bavi se pitanjem kako da se pasivni pojedinac razvije u aktivnog pojedinca; važna je u procesu dekodiranja).

Jedan broj stručnjaka sve navedene dimenzije smatra novim vizijama ili paradigmama za poboljšanje interaktivnog učenja u dvosmjernoj ulozi medija, nazivajući ih novom filozofijom obrazovanja u informacionom društvu.

Pravi razlog za uvođenje medijskog obrazovanja na svim obrazovnim nivoima (od predškolskog do studija) jeste činjenica da današnja djeca i omladina imaju pristup raznovrsnijim medijima i da su razvili načine njihovog korišćenja koji su potpuno različiti od onih koje primjenjuju njihovi roditelji. Veoma često, zavisno od uzrasta, mladi korisnici ne prave razliku između stvarnog svijeta i svijeta medija pa pokazuju, iako su aktivni i samopouzdana korisnici medija, naivnost u vezi s porukama na koje u njima nailaze.

Zbog snažnog uticaja i intenzivnog prisustva medija u životu djece i mladih Savjet Evrope je još 1950. godine usvojio osnovni dokument *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda*, u kojem je naglašeno pravo na slobodno izražavanje kao temeljno ljudsko pravo, pa se pod njim podrazumijevaju i prava djece u vezi s medijima. Dokumentom Ujedinjenih nacija *Konvencija o pravima djeteta*, koja je usvojena 1989. godine, pravno se obavezuju države članice da preduzmu odgovarajuće mjere zaštite prava djeteta u što širem opsegu. Između ostalog, u *Konvenciji* se zahtijeva od vlada da u svojim medijskim politikama obrate pažnju na prava djece.

Razvoj tehnike i tehnologije mnoge medije učinio je lako dostupnim. Veliki broj različitih TV kanala odavno je bio izazov djeci na Zapadu, dok su djeca na našim prostorima ovu ponudu dobila tek krajem devedesetih godina. Prethodili su im video-plejeri, video-igre, a uslijedili računari, internet mreža i sa njom različite društvene mreže i sve ostalo što internet nudi. Velika izloženost djece uzrasno neprimjerenim sadržajima, ili sadržajima neprimjerenim na druge načine, izazvala je zabrinutost i roditelja i nastavnika, pa i društva u cjelini. Upravo ta zabrinutost bila je polazište razvoja medijskog obrazovanja. Prema Kumaru, korijeni medijskog obrazovanja mogu da se pronađu u strahu industrijski razvijenog Zapada od porasta sredstava masovnih medija i njihovog uticaja na vaspitanje i obrazovanje mladih. Jasno je da su razvijenija društva bila ranije izložena negativnom uticaju medija, pa su, samim tim, morali mnogo ranije od nas da razvijaju načine na koje će djecu i mlade zaštititi od različitih medijskih „udara”.

Na nekoliko UNESCO-vih konferencija promovisano je ono što je nazvano *obrazovanje putem ekrana*, a kasnije i *filmske studije*, *medijske studije*, *medijska pismenost*, *edukomunikacija*, *medijska pedagogija*, *obrazovanje za komunikacije*. U nekim zemljama otpor medijskim pritiscima doprinio je da kritički pristup dobije podršku vlade i obrazovnih vlasti. Tako je medijsko obrazovanje postalo predmet u obrazovnim institucijama u Škotskoj, Kanadi i Latinskoj Americi. Kao što Kumar navodi, očigledno je da su narodi koji su trpjeli izvjesne pritiske mnogo ranije uveli medijsko obrazovanje u svoj obrazovni sistem, nego oni koji su bili dominantni i samim tim raspolagali većinom medija, kao Sjedinjene Američke Države, na primjer [3].

Medijsko obrazovanje sprovodi se u praksi na različite načine i podložno je individualnim i lokalnim inicijativama. U evropskim obrazovnim sistemima prepoznaju se četiri modela obrazovanja za medije: (1) obrazovanje za medije kao poseban predmet; (2) obrazovanje za medije koje se rea-

lizuje kao dio postojećih predmeta u kurikulumu, obično maternjeg jezika; (3) pojedini djelovi obrazovanja za medije uključeni su u različite predmete, na primjer jezik i književnosti, istorija, geografija itd. i (4) obrazovanje za medije kao slobodna aktivnost; aspekti obrazovanja za medije tema su unutar integrisanog nastavnog plana, koji se temelji na postojećim predmetima i realizuje se kroz radionice, slobodne aktivnosti, neobavezne kurseve [6].

Obrazovanje za medije trebalo bi, samo po sebi, da bude dio vaspitno-obrazovnog procesa koji se odvija u školama u svim zemljama, bez obzira na to gdje se one nalaze. Uvođenje tog obrazovanja u škole znači da će učenici dobiti bazična znanja u vezi s osnovnim pojmovima iz ove oblasti, naučiti da kritički pristupe medijima i saznati o ulozi medija u sopstvenom životu i životu društva kao cjeline.

Grupu država koje su veoma uspješno integrisale obrazovanje za medije u svoje nastavne planove i programe čine: Australija, Kanada, Velika Britanija, Finska, Norveška, Švedska, Njemačka i Slovenija. Najčešće je inkorporirano kroz maternji jezik i druge predmete, tj. kroskurikularno. Pojavljuje se i kao poseban izborni, pa i obavezni predmet. U nekima od navedenih država medijsko obrazovanje je dio sadržaja završnoga ispita.

Francuzi su prvi u Evropi uveli medijsko obrazovanje u škole, i ono potiče još iz šezdesetih godina. To je neformalni dio obrazovnog sistema tj. vanškolska aktivnost koju organizuju filmska društva, školski klubovi i omladinska udruženja¹.

---

¹ Pristup pod imenom *langage total* razvio je *Institute du Langage Total* iz Lijona pod vodstvom Katoličkog univerziteta u Lijonu i Katoličkog univerziteta iz Angra. Od tada se program, u sklopu školskih klubova, realizuje u dvjesta francuskih osnovnih škola i više od stotinu srednjih. Metodom *langage total* koriste se mnoge druge evropske države, države Bliskog istoka, Južne Amerike i frankofonog dijela Afrike. Istraživačko-pedagoška grupa *Centre regional de Documentation Pédagogique (CRDP)* iz Bordeauxa razvila je projekat koji se najprije zvao *Uvod u audiovizuelnu kulturu (ICAV)*, a sada *Uvod u komuniciranje i medije (ICOM)*. ICAV je školama nudio cjelovit pristup studiju slika, posredovanih u obliku oglasa, časopisa i drugih publikacija. Do 1982. godine Ministarstvo za obrazovanje smatralo ga je samo privremenim projektom za osnovne i srednje škole. Godine 1982. oblikovalo je novu definiciju projekta (ICOM), koja pokriva sve medije i oblike komunikacije. Godine 1979. različite vladine institucije (ministarstva poljoprivrede, obrazovanja, porodice, zabave, omladine i sporta) organizovale su eksperiment na nacionalnom nivou. Projekat je obuhvatao učenike u dobi od devet do 18 godina, roditelje, nastavnike i bibliotekare, s ciljem upoznavanja s ulogom televizije u životu mladih. Projekat *Mladi, aktivni gledaoci (Jeune Telespectateur Actif – JTA)* trajao je do 1983. godine. Nakon dvije godine JTA je ocijenio promjene koje su nastale u odnosu djece i televizije. Prema očekivanju, porastao je opseg znanja o televiziji, a mladi su pokazali

U Švedskoj je medijsko obrazovanje sastavni dio svih predmeta, a u Austriji, Danskoj i Holandiji modeli za uvođenje obrazovanja za medije postavljeni su na svim nivoima školovanja. U Finskoj je medijsko obrazovanje uvedeno u osnovne škole još 1970, a u srednje škole 1979. godine. Sadržaj ovog obrazovanja nastavnici uključuju u finski jezik, umjetnost, istoriju itd. U Finskoj se sve više pažnje posvećuje obrazovanju nastavnika u oblasti medijske kulture, a u Francuskoj je organizovano obrazovanje za nastavnike na nacionalnom i regionalnom nivou. Te države su svoj model medijskog obrazovanja zasnovale na medijskom tekstu, te mu nedostaje kulturni i širi društveni pristup [7].

Jedna grupa država uključivanje medijskog obrazovanja isključivo zasniva na izboru i motivisanosti nastavnika da tu oblast uvedu u školski kurikulum, odnosno da obrazuju svoje učenike u tom pravcu (SAD, Austrija, Danska, Irska, Italija, Holandija). U obrazovnoj politici u tim zemljama očigledno se ne prepoznaje značaj medijskog obrazovanja u savremenom društvu.

Tabela 1. Uključenost medijskog obrazovanja u nastavne planove i programe u različitim državama svijeta [5]

Država	Škola	Predmet	Napomene
Australija	srednja	– prvenstveno engleski, umjetnička kultura, tehnologija	– The Australian Teacher of Media
Austrija		– podučavanje zavisi od interesovanja nastavnika	/
Danska	srednja	– danski jezik	– u osnovnu školu nije službeno uključen
Finska	osnovna, srednja	– finski, umjetnost, istorija, društveni i ekološki studiji	/
Francuska	/	– fakultativni program	– obrazovanje u zajednici, školski klubovi

i promjene u načinu ocjenjivanja medijskih sadržaja. Više pažnje posvećivali su oblicima poruka, oblicima reprezentacije i prevladavajućim medijskim značenjima. Na kraju eksperimenta 1983. godine, mnogi seminari o vještinama kritičkog gledanja su uključeni u obrazovanje nastavnika na različitim nivoima. Ministarstvo obrazovanje je 1982. godine oblikovalo tzv. *Centre de Liaison de l'Enseignement et des Moyens d'Information (CLEMI)* kako bi učenicima pomoglo da razviju vještine kritičkog mišljenja i odgovornosti modernoga građanstva. CLEMI organizuje nacionalne i regionalne seminare za nastavnike, izdaje za njih revije i omogućava im pristup građi za učenje (*Media Education Around the World*, 1998: 10–11).

Država	Škola	Predmet	Napomene
Hrvatska	osnovna	- hrvatski jezik i književnost	- usmjeren je na filmsku i pozorišnu kulturu, na televizijske žanrove namijenjene djeci
Kanada	osnovna, srednja	- engleski jezik	- razlike među provincijama, vrlo razvijen u Ontariju
Njemačka	osnovna, srednja	- izborni predmet, društveni studiji, političko vaspitanje, - znanje o društvu, tehnologija	/
Italija	osnovna	- slike, zvuk, muzika i pokret	- slabo razvijen
Irska	osnovna	- djelimično uključen u engleski i religiju	- u osnovnoj školi nije dio službene školske satnice
Holandija	nije dio službene školske satnice	/	- u osnovnoj školi nije dio službene školske satnice
Norveška	osnovna, srednja	- društveni predmeti, ekološki studiji, umjetnost, muzika, izborni predmet	/
Slovenija	osnovna, srednja	- obrazovanje za medije, slovenački jezik i književnost, etika i društvo, sociologija	- osnovnoškolski izborni predmet: obrazovanje za medije i školsko novinarstvo
Švedska	osnovna	- švedski jezik i književnost, opšti švedski studiji	/
Velika Britanija: Engleska, Vels, Škotska	osnovna, srednja	- engleski jezik i književnost, filmski i medijski studiji, nastavak medijskih studija	/
SAD	osnovna, srednja	- engleski jezik i književnost	- nema središnjeg autoriteta, - podučavanje zavisi od interesovanja nastavnika

Poređenja radi, možemo dodati tabelu koja prikazuje trenutno stanje u Crnoj Gori.

Crna Gora	osnovna, gimnazija	- crnogorski jezik i književnost - medijska pismenost (izborni predmet u gimnaziji)	/
-----------	--------------------	--	---

Veoma važan faktor uvođenja medijskog obrazovanja u škole jeste kvalifikovanost nastavnika za realizaciju njegovih sadržaja kroz nastavu bilo kojeg predmeta. Pripremljenost nastavnika i odgovarajući nastavni materijal za izvođenje nastave medijskog obrazovanja se, za sada, u Evropi i svijetu procenjuju kao nedovoljni. To su dva osnovna uslova za kvalitetno medijsko obrazovanje i potrebno ih je obezbijediti. Stručnjaci još uvijek nijesu sigurni kakvo mjesto treba dati medijskom obrazovanju u nastavnom planu i programu i za koji se od četiri prethodno navedena modela treba odlučiti: da li da bude zaseban predmet ili ga rasporediti po programima svih predmeta? Problem je i usmjerenost škola na štampane medije i kognitivne vještine i njihov prezir prema audio-vizuelnim medijima, u čemu značajnu ulogu ima i generacijski jaz između nastavnika i učenika.

3. RAZVOJ MEDIJSKE PISMENOSTI KAO DIJELA MEDIJSKOG OBRZOVANJA

Pismenost je jedna od ključnih vještina savremenog čovjeka. Pojam pismenosti prvo je povezivan s ovladavanjem vještinama čitanja i pisanja slova i riječi, a kasnije jednostavnih tekstova. To je tzv. osnovna/azbučna pismenost. UNESCO je 1951. godine definisao pismenost kao sposobnost osobe *koja s razumijevanjem može da pročita i napiše kraći, jednostavan tekst o svakodnevnom životu* [8]. UNICEF je 1962. godine dao sljedeću definiciju pismenosti: *Pismena je ona osoba koja je stekla osnovna znanja i vještine koje joj omogućavaju uključivanje u sve aktivnosti, koje za efikasno funkcionisanje u grupi i društvu zahtijevaju pismenost, a postignuća u čitanju, pisanju i računanju omogućavaju joj upotrebu tih vještina u svrhu vlastitog razvoja i razvoja zajednice.*

U stručnoj literaturi (domaća i inostrana) govori se o više vrsta funkcionalne pismenosti, a jedna od njih jeste medijska pismenost. Sposobnost da se kritički prihvataju publicistički tekstovi (iz časopisa i revija, s radija, televizije, interneta...) naziva se *medijska pismenost*. Ta pismenost otkriva nam pogled u zakulisni prostor medija i usmjerava nas ka kritičnoj distanci prema ponuđenim medijskim sadržajima i ka razumnom i svrsishodnom izboru medija. Ukratko, ako smo medijski pismeni, onda smo sposobni da razumijemo kako mediji formiraju naše predstave o svijetu i o sebi.

Sintagma *medijska pismenost* definisana je na *Konferenciji o medijskoj pismenosti* 1992. godine kao sposobnost pristupa, analize, vrednovanja i

slanja poruka posredstvom medija. Takođe, pod njom se podrazumijevaju kritičko mišljenje i analitičke sposobnosti za uspješno korišćenje medija.

Američki savez za medijsku pismenost definisao je medijsku pismenost kao praksu i kompetenciju, te u tom kontekstu dao je i užu definiciju: *Medijska pismenost osposobljava ljude za kritičko razmišljanje i kreativno stvaranje široke palete poruka korišćenjem slike, jezika i zvuka. Budući da komunikacijske tehnologije preoblikuju društvo i utiču na razumijevanje nas samih, naše zajednice i naših različitih kultura, medijska je pismenost ključna vještina za život u dvadeset i prvom vijeku.*

Iz navedenog proizilazi da se medijska pismenost najčešće definiše kao sposobnost da se pristupi, analizira, evaluira i proizvede poruka u različitim komunikacijskim formama. Prema nekim autorima, to je kritičko shvatanje različitih oblika medija, razumijevanje i poznavanje tehnika, tehnologija i institucija koje se bave medijskom produkcijom, posjedovanje vještina da se poruka dekodira i kritički analizira, razumiju kompleksni odnosi između publike, poruke i svijeta...

Medijsku pismenost ne treba poistovjećivati s informatičkom pismošću, koja je užu pojam. Pod informatičkom (računarskom) pismošću podrazumijeva se posjedovanje određenog stepena znanja i sposobnosti za efikasno korišćenje računara i tehnologije.

Medijska pismenost može se smatrati dijelom medijskog obrazovanja, pa samim tim i medijske kulture. Sintagme *medijska pismenost* i *medijska kompetencija* danas se često koriste kao sinonimi. Medijska pismenost ponekad se odnosi na vještine u vezi s nekim konkretnim medijem, kao što je kompjuterska pismenost, ili za grupe medija, kao što je tehnološka ili digitalna pismenost, dok se pod medijskom kompetencijom podrazumijevaju sve te različite vrste pismenosti, tj. ne samo vještine nego i znanje i upućenost. Izgleda da su u širi koncept kompetencije naročito uključene društvene i orijentacijske kompetencije, kao što su sposobnosti prilagođavanja promjenljivim društvenim situacijama i sposobnost integrisanja novih tehnologija u vlastite živote.

4. MEDIJSKO OBRAZOVANJE I MEDIJSKA PISMENOST KAO DIO CRNOGORSKOG OBRAZOVNOG SISTEMA

Crnogorski obrazovni sistem, u sklopu posljednje reforme obrazovanja, oprijedijelio se za pristup poznat pod nazivom *učenik u centru* ili *nastava usmjerena na učenika*. Ovakav pristup podrazumijevao je i rezultati-

rao izmjenom nastavnih programa koji su, umjesto na sadržaje usmjereni na ishode obrazovanja, koji su nastavno-ciljni i zasnovani na konstruktivističkoj teoriji učenja – što, između ostalog, otvara mogućnost bavljenja učenicom kao primaocem svih informacija koje teku vaspitnoobrazovnim procesom. U okviru takvog procesa podučavanja i učenja posebno se ističe princip individualizacije koji podrazumijeva prepoznavanje individualnih potreba svakog učenika i prilagođavanje nastavnog procesa posebnostima grupe sa kojom nastavnik radi. Prijem medijskih poruka u takvim okolnostima, a posebno u okolnostima u kojima su mediji doživjeli svoju punu ekspanziju, nije mogao ostati po strani. Naime, procjena medijskog teksta kao konstrukt (od reklame, pa nadalje), razumijevanje takvih poruka i promišljanje o njima sa sviješću da iza njih postoji određena namjera konstruktora – jeste dio programa koji naši učenici savladavaju u osnovnoj školi i gimnaziji.

Ako pođemo od definicije medijskog obrazovanja i medijske pismenosti, u Crnoj Gori kao i u većini evropskih i drugih zemalja, medijsko obrazovanje i medijska pismenost stiže se najviše kroz program crnogorskog jezika i književnosti. U osnovnim školama medijsko obrazovanje uglavnom je zastupljeno kroz filmsku kulturu i, dijelom, kroz čitanje i prihvatanje neumjetničkih tekstova. U gimnaziji se, osim izbornog predmeta *Medijska pismenost*, u okviru nastave jezika, u III i IV razredu nalaze ciljevi koji se direktno odnose na ključne elemente medijske pismenosti.

S obzirom na to da knjiga jeste svojevrsni medij (te da postoji veliki broj naslova kako klasika tako i savremenika u elektronskoj formi i mogućnost čitanja pomoću kindla), kompletna nastava tog predmeta može da se nazove medijskim obrazovanjem: podrazumijeva se bavljenje tekstom, njegovim sastavom, značenjem, tumačenjem, porukama i uticajem na primaoca, bez obzira na to da li je u pitanju umjetnički ili neumjetnički tekst. Međutim, svi tekstovi, analize i istraživanja koji su u posljednje vrijeme nastali u vezi s medijskim obrazovanjem usmjereni su isključivo na uticaje mas-medija na razvoj, vaspitanje, obrazovanje i život djece i omladine uopšte: štampa, televizija, radio, internet, video-igre i slično. Medijsko obrazovanje se u ovom trenutku posmatra kao nastavna praksa čiji je cilj razvijanje medijskih kompetencija koje su shvaćene kao skup kritičkih i razboritih stavova prema informacijama koje nam plasiraju mediji.

U korpus neumjetničkih tekstova spadaju i publicistički tekstovi, a kroz rad na njima, između ostalog, razvija se i određeni stav i odnos prema tekstu kao medijskom konstrukt koji nam šalje određene poruke (na

primjer, reklama i njen uticaj na primaoca, vijest itd.). Medijski obrazovan nastavnik će, kroz podučavanje čitanju, razumijevanju i analizi takvih tekstova, uputiti učenike u osnove medijske pismenosti i pri tome voditi računa o uzrastu učenika koje podučava.

Kroz čitav osnovnoškolski i gimnazijski program i u okviru obje nastavne oblasti nalaze se ciljevi koji se odnose na razvijanje medijskog obrazovanja i medijske pismenosti učenika (Tabela 2 i 3). Medijsko obrazovanje učenika nastavnici mogu da prošire u okviru svih ciklusa osnovne škole i na srednjoškolskom nivou osmišljavanjem 20 odsto slobodnog programa, ali i u zavisnosti od procjene potreba u određenom trenutku.

Opšti cilj br. 10 za treći ciklus osnovne škole glasi: *U okviru medijskog vaspitanja, učenici/učenice postaju svjesni svakodnevne izloženosti uticaju medija i osposobljavaju se za kritičko prosuđivanje i vrednovanje sadržaja koje oni nude* [10]. Iako u prvom i drugom ciklusu postoje kao operativni ciljevi, posebno u odnosu na pozorišnu i filmsku umjetnost i na reklamu kao vrstu neumjetničkog (medijskog) teksta, u opštim ciljevima oni nisu eksplicitno navedeni.

Tabela 2. Zastupljenost medijskog obrazovanja u predmetnom programu za crnogorski jezik i književnost u osnovnoj školi [9].

Ciklus	Nastavna oblast	Ciljevi
I	Nastava književnosti	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – osposobljava se da razumije i koristi pojmove <i>film</i> i <i>pozorišna predstava</i>; uočava razliku između filma i pozorišne predstave; – osposobljava se da upoređuje karakteristike proznog i dramskog teksta, prepoznaje glavne likove, upoznaje i doživljava mjesto događanja radnje i druge osnovne elemente dramskog teksta, razumije događaje u dramskom tekstu i njegovu poruku, razlikuje lik i njegov dramski govor, neposredno nakon čitanja ili gledanja pozorišne/lutkarske predstave izražava svoje shvatanje teksta, razumije i koristi pojmove <i>igrani film</i> i <i>crtani film</i> i uočava razlike između crtanog i igranog filma; – razvija sposobnost slušanja umjetničkog teksta i praćenja lutkarske predstave i filma, uočava ko su glavni likovi u pozorišnoj predstavi i uočava i razumije događaje u predstavi.
II	Nastava jezika	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – razvija vještinu slušanja i analize jednostavno govorenih / naglas čitanih / ekranizovanih kratkih neumjetničkih tekstova i sposobnost stvaranja sličnih, i to: a)... b) vijesti (novosti o aktuelnim/zanimljivim događajima, i c) radijske/televizijske reklame.

Ciklus	Nastavna oblast	Ciljevi
II	Nastava književnosti	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - razvija sposobnost doživljavanja i vrednovanja pozorišne predstave, radijske igre i filma – uočava glavne likove i prepoznaje njihove osobine, prepoznaje činioce pozorišne/lutkarske predstave (pozorište, glumci/glumice, bina, gledaoci, događaj, početak i kraj predstave; lutke, vrste lutaka, čin, prizor, režiser, scena, kostimi); - razvija sposobnost samostalnog čitanja literature, doživljavanja i vrednovanja pozorišne predstave, radijske igre i filma: ... razvija sposobnost praćenja, doživljavanja i vrednovanja <i>pozorišne predstave</i>; razvija sposobnost doživljavanja <i>radijske igre</i>; razvija sposobnost doživljavanja i vrednovanja trivijalnog i estetski vrijednog filma; - razvija sposobnost identifikacije s junacima dramskog djela, likovima pozorišne predstave, radijske igre ili filma.
III	Nastava jezika	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - percipira, prema svom uzrastu, jednostavno izgovorene / čitane naglas / snimljene / ekranizovane tekstove: a) ... b) publicističke: izvještaj o aktuelnim/zanimljivim događajima.
III	Nastava književnosti	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - upoznaje i razumije elemente pozorišnog i filmskog stvaranja; - razvija recepcijsku sposobnost i sposobnost doživljavanja i vrednovanja radijskih igara, pozorišnih predstava i filma; - razvija sposobnost identifikacije s junacima dramskog djela, likovima pozorišne predstave, radijske igre ili filma; - razvija sposobnost upoređivanja i uočavanja prenošenja tekstualne stvarnosti u druge oblike umjetničkog izraza i osposobljava se da upoređuje književnumjetničko djelo i film / pozorišnu predstavu nastalu po njemu (upoređuje mjesto, vrijeme i tok događanja radnje u književnom djelu i u filmu / pozorišnoj predstavi / radijskoj igri); - upoznaje i razumije elemente pozorišnog i filmskog stvaranja, osposobljava se da razlikuje planove filma i prepoznaje efekte koji se njima postižu, razlikuje rakurse i prepoznaje efekte koji se njima postižu, prepoznaje i objašnjava osnove pozorišnog događaja (bina, svjetlo, zvučna oprema, scena, rekviziti, kostimi, pokreti, mimika i kretanje glumaca/glumica), razlikuje trivijalni i umjetnički film.

Tabela 3. Zastupljenost medijskog obrazovanja u predmetnom programu za crnogorski jezik i književnost u opštoj gimnaziji [9].

Razred	Nastavna oblast	Ciljevi
I	Nastava književnosti	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije dramu kao rod koji je namijenjen prvenstveno izvođenju na pozorišnoj sceni, tj. osposobljava se da dramsko djelo vezuje za scenu, čitanje dramskog djela doživljava kao posredni vid komunikacije, poznaje strukturu dramskog teksta (didaskalije, popis lica, tekst koji govore lica) i dramske radnje (ekspozicija, zaplet, kulminacija, peripetija, rasplet), objašnjava spoljašnju kompoziciju drame (čin, pojava, scena), poznaje dramske vrste (tragedija, komedija, drama u užem smislu), njihov istorijski razvoj i osobine, poznaje i dramske forme poput melodrame, farse, opere i operete, shvata ulogu monologa, dijaloga i replike u drami, može da objasni prenošenje dramskog djela na pozorišnu scenu (dramaturg/dramaturkinja, reditelj/rediteljka, glumci/glumice, scenograf/scenografkinja, scena, kostimograf/kostimografkinja, inspicijent/inspicijentkinja, majstor svjetla, afiš, plakat).
II	Nastava jezika	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - razvija vještinu slušanja i analize govorenih / naglas čitanih / ekrani-zovanih neumjetničkih tekstova i sposobnost stvaranja sličnih tekstova, i to: a)... b) novosti o aktuelnim/zanimljivim događajima (izvještaj, vijest) i c) radijske i TV reklame.
III	Nastava jezika	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije pojam i svrhu medija i osposobljava se da prepozna tip poruke/informacije koji može da nađe u pojedinoj vrsti medija, razlikuje vrste i žanrove medijskih tekstova (informacija, vijest, reklama, politička poruka, zabavni žanrovi...) i uoči razliku između zbivanja u empirijskom svijetu i načina na koji su ta zbivanja predstavljena u medijima (ne odražavaju empirijsku stvarnost već stvaraju medijsku stvarnost); - razvija vještinu čitanja, razumijevanja i analize stručnih i publicističkih tekstova i sposobnost da samostalno piše slične tekstove (rasprava, impresija, paralela, prikaz, komentar, intervju), osposobljava se da prepozna namjenu i temu teksta, i da uoči i izdvoji ključne pojmove i važne podatke iz teksta, da tumači netekstualne djelove teksta i ocijeni istinitost navedenih podataka, da odredi da li je tekst pisan standardnim jezikom i da li je umjetnički ili neumjetnički, da prepozna razliku između stilova pisanja, da pronade stručne riječi i objasni ih pomoću rječnika, da izradi plan izlaganja, da po izboru stvara publicističke tekstove i napiše esej o zadatoj temi (vezan za književno djelo ili za neku drugu sferu društvene djelatnosti), da napiše sličan tekst (rasprava, impresija, paralela, prikaz), da sam/sama izabere temu teksta i adekvatno je obradi koristeći odgovarajući funkcionalni stil, i da pripremi i napiše tekst koji zahtijeva publicistički stil (vijest, izvještaj, komentar, intervju, reportaža).

Razred	Nastavna oblast	Ciljevi
IV	Nastava jezika	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - razumije pojam i svrhu medija i osposobljava se da prepozna i upoređuje tip poruke/informacije koji može da nađe u pojedinoj vrsti medija, da razlikuje jednosmjerne i interaktivne medije, da uoči razliku između zbivanja u empirijskom svijetu i načina na koji se ta zbivanja predstavljaju u medijima, tj. da su svi medijski tekstovi konstrukti, da uoči načine na koje medijski tekstovi djeluju na recipijente i da razumije na koji način razumijevanje poruke zavisi od karakteristika recipijenta.
IV	Nastava književnosti	<p><i>Učenik/učenica:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - doživljava film kao rezultat savremenog umjetničkog izraza i kao umjetnost koja objedinjuje izražajna sredstva više umjetnosti, osposobljava se da razumije filmska izražajna sredstva (scenario, kadar, montaža, gluma, scenografija, fotografija, kostimografija, muzika) i načine njihovog ostvarivanja, zna kako se izrađuju sinopsis, dijalog-lista, scenarij i knjiga snimanja, razumije odnos između filma i književnosti, pravi razliku između originalnog filmskog scenarija i scenarija koji nastaje povodom književnog djela i prepoznaje i objašnjava direktnu ekranizaciju književnog djela; - internet shvata kao savremeni vid komunikacije, pronalazi na internetu i književne sadržaje, osposobljava se da koristi internetske sadržaje i shvata internet kao jednu od mogućnosti čitanja književnog djela, odnosno kao drugačiji vid prezentovanja književnog djela.

Standard koji se direktno odnosi na medijsko obrazovanje u programu za crnogorski jezik i književnost za gimnaziju glasi: učenik/učenica razumije pojam i svrhu medija; zna da prepozna i upoređi tip poruke/informacije koji može da nađe u određenoj vrsti medija, i zna da napravi razliku između zbivanja u empirijskom svijetu i načina predstavljanja tih zbivanja u medijima, tj. zna da su svi medijski tekstovi konstrukti.

U gimnaziji postoji izborni jednogodišnji predmet *Medijska pismenost* koji se izučava u drugom ili trećem razredu sa dva časa sedmično, grupisana u blok-časove. U poglavlju *Određenje predmetnog programa, Položaj, priroda i namjena predmetnog programa* ističe se uloga medija i njihov uticaj na oblikovanje pogleda na svijet pojedinaca i promovisanje vrijednosti, ali i na obrasce ponašanja unutar društva. Stoga kritičko razumijevanje i osviješćeno korišćenje medija ima presudan značaj za autonomno djelovanje pojedinaca i za njihovo aktivno učešće u društvenom životu. Takođe, medijska pismenost doprinosi razumijevanju uloge medija u društvu.

Tabela 4. Standardi koji se odnose na medijsko obrazovanje kroz osnovnoškolski program [9].

Ciklus	Standardi
I ciklus	9. Učenik/učenica sluša, čita i doživljava dramski tekst i može da: učestvuje u igri uloga; nakon gledanja lutkarske/pozorišne predstave (ili video-snimka) nabroji glavne i sporedne uloge i odgovori na pitanja koja se odnose na radnju.
II ciklus	2. Učenik/učenica percipira, svom uzrastu odgovarajuće, govorne nastupe (navedene u nastavnom programu) i zna da: ... prepoznata namjeru i sadržaj reklame; 11. Učenik/učenica percipira i doživljava dramski tekst i umije da: saraduje u maštovitoj igri uloga; poslije gledanja pozorišne predstave (video-snimka) nabroji glavne i sporedne likove i odgovara na pitanja koja se odnose na radnju; opiše dramski prizor koji je vidio/vidjela; nakon slušanja radijske igre nabroji književne likove i kaže kakav je bio prostor događaja.
III ciklus	10. Učenik/učenica gleda/sluša i doživljava dramski tekst i zna da: poslije gledanja pozorišne predstave (video-snimka) nabroji osnove pozorišnog događaja (bina, svjetlo, zvučna oprema, scena, rekviziti, kostimi, pokreti i kretanje glumaca/glumica); označi i opiše osnove dramskog teksta; poslije gledanja filma snimljenog po literarnom djelu, nabroji razlike između jednog i drugog medija; učestvuje u igri uloga; odigra ulogu u kraćoj dramskoj predstavi ili fragmentu.

Kroz nastavu medijske pismenosti učenik stiče vještinu analiziranja i kritičkog „čitanja” medijske poruke i razvija svijest o tome kako riječi i narativi, slika i zvuk mogu da se koriste u promociji određenih ideja i ciljeva. Na osnovu stečenih znanja, učenik je u stanju da bira činjenice, zaključuje i kritički vrednuje medijski tekst.

U programu za izborni predmet *Medijska pismenost* operativni ciljevi grupisani su u sedam tema, a svaka tema zasnovana je na jednom osnovnom konceptu: 1) pristup medijskom tekstu, 2) medijski tekst kao konstrukt, 3) jezik medija, 4) recepcija, 5) vrijednosti, 6) svrha medijskog teksta i 7) mediji, etika, politika. Posebno su navedeni prijedlozi aktivnosti učenika koje se odnose na recepcijsku i produkcijsku stranu. Naime, tim aktivnostima su u velikoj mjeri obuhvaćeni grupni i individualni projekti.

Medijska pismenost izučava se kroz proces istraživanja, pod kojim se podrazumijevaju analitičke (dekonstrukcije) i proizvodne (konstrukcije) vještine. S obzirom na dva segmenta operativnih ciljeva: recepcijski i produkcijski, nastavnik treba da nastoji da učenici mijenjaju pozicije, tako da svi dobiju priliku da upotrebljavaju oba modela. Polazište je iskustveno učenje, na osnovu kojeg se konkretna, lična iskustva učenika povezuju sa širom bazom različitih znanja.

Nastavnik je medijator u procesu analize medijskih tekstova i usmje-rava učenike da razlikuju, definišu, upoređuju, analiziraju (rašćlanjuju), otkrivaju i rezimiraju, te da stečena znanja koriste u procesu kreativnog stvaranja sopstvenih medijskih tekstova. Po pravilu, nastavnik medijske pismenosti izbjegava predavanje, izuzev skretanja pažnje na ključne probleme koji se istražuju, i to na instruktivan i zanimljiv način. Pod nastavom medijske pismenosti podrazumijeva se svestrana i studiozna priprema nastavnih materijala, od kojih se mnogi mogu osmisлити i nabaviti iz postojeće medijske produkcije. Podrazumijeva se da je nastavnik svestrano obaviješten i da poznaje popularnu kulturu, što mu omogućava da se učenicima približi zavisno od njihovih interesovanja i znanja. Nastavi medijske pismenosti prilazi se interdisciplinarno, uz stalnu razmjenu primjera dobre prakse, grupnog rada, izrade projekata i rada u radionicama [11].

Nastava medijske pismenosti ne smije se svesti na donošenje medijskih sadržaja u učionice, bez analize prirode i uticaja medija na pojedinca i društvo u cjelini. Takođe, ne treba ostati na razotkrivanju samo loših strana i negativnih uticaja medija, čime učenicima šaljemo poruku da ih ne treba koristiti. Djecu i mlade treba, kroz zanimljive aktivnosti i jasne poruke, uputiti da oprezno čitaju i gledaju, i da pri tome razmišljaju kritički.

Tokom školovanja mladi treba da nauče da prepoznaju različite forme medija i postavljaju prava pitanja o onome što gledaju, slušaju ili čitaju. Razlikovati poeziju od proze nije problem, ali razlikovati različite medijske tekstove, plasirane u različitim sredstvima mas-medija – to je ono što treba naučiti, a moguće je početi još od najranijeg školskog uzrasta.

Biti medijski pismen u stvari znači prepoznati i razotkriti informacione moći pojedinih medija u oblikovanju javnog mnjenja i kritički prihvatiti ponuđene informacije. Da bi to bilo moguće, treba odgovoriti na pitanja kako učenicima demonstrirati činjenicu da je medijski tekst konstrukt koji nam prezentuje stvarnost na način na koji želi njegov autor, odnosno njegov naručilac, čime se to postiže, kako djeluje na nas i kako se može prepoznati. Reklama je medijskih tekst koji djeca najčešće sretaju, pa se zato ona uvodi u nastavni program kao prvi čisto medijski tekst. Ukoliko je nastavnik dovoljno medijski obrazovan, može da iskoristi i druge publicističke tekstove (tipa vijesti) da zajedno sa učenicima otkrije i neke druge namjene koje oni mogu imati.

Posebno ubjedljiv medij jeste televizija, i uopšte sve vrste video-medija. Analiza tih medija pokazuje da proces sticanja medijske pismenosti nije nimalo jednostavan, jer se treba izboriti s nečim što je „očigledno”. Po-

kretne slike su ono što gledaoca navodi da povjeruje, jer gleda sopstvenim očima, te tako prihvata ono što vidi na ekranu prije kao jednostavno preslikanu stvarnost nego kao jedan od mogućih načina prikazivanja i tumačenja te stvarnosti. Gledalac, u stvari, taj jezik nepotpuno ili pogrešno razumije prvenstveno zbog toga što nema svijest o tome da je to uopšte jezik. Zato kod gledalaca treba, prije svega, razviti svijest o tri važne činjenice kada su vizuelni mediji u pitanju: 1) ono što se vidi na ekranu nikad ne izgleda potpuno isto kao ono što postoji u stvarnosti; 2) ono što postoji u stvarnosti ne mora se uopšte vidjeti na ekranu i 3) ono što se vidi na ekranu ne mora uopšte postojati u stvarnosti.

Osposobljenost nastavnika za podučavanje medijskoj pismenosti. – Veoma važan činilac primjene i razvoja medijskog obrazovanja u školama jeste način i nivo pripeme tj. obrazovanosti budućih nastavnika za izvođenje takve nastave. Koliko takvog obrazovanja dobijaju budućni nastavnici na osnovnim studijama može se zaključiti prvenstveno na osnovu analize sadržine programa za pojedine predmete na studijskim programima nastavničkih fakulteta u Crnoj Gori (Filozofski fakultet, PMF i Biotehnički fakultet). Uvidom u teme navedenih programama ustanovili smo:

- medijsko obrazovanje i medijska pismenost ne izučava se kao poseban predmet ni na jednom studijskom programu nastavničkih fakulteta u Crnoj Gori;

- medijsko obrazovanje i medijska pismenost ne čine dio sadržaja niti jednog predmeta na navedenim fakultetima;

- na studijskim programima za crnogorski jezik i srpski jezik i južnoslovenske književnosti na Filozofskom fakultetu, u okviru predmeta *Osnove metodike nastave jezika i književnosti* postoji tema: *Značaj medijske kulture i medijske pismenosti*;

- predmeti kao *Osnovi informatike*, *Tehnika sa informatikom* i sl. obuhvataju opis ove tehnologije i način njenog korišćenja.

U *Katalogu programa stručnog usavršavanja nastavnika za školsku 2014/15. godinu*, između ostalih, nalaze se i programi posvećeni ICT-u, akreditovani od Komisije za izbor programa stručnog usavršavanja nastavnika Zavoda za školstvo i potvrđeni od strane Nacionalnog savjeta. Upotreba ICT-a u nastavi tema je sljedećih pet programa: *Interaktivni dinamički procesi GeoGebre u nastavi matematike – osnovi rada u programu*, *Kroz igru do znanja uz pomoć računara*, *Multimedijalna tehnologija u nastavi*, *Pedagoška upotreba ICT-a* i *Primjena softvera Microsoft Office on enote u planiranju nastave*; podučavanjem nastavnika za korišćenje

tehnologije bavi se devet *ECDL* programa. Obuka za medijsku pismenost i uopšte uloga medija u društvu tema je dva programa: *Medijska pismenost – obuka nastavnika za izborni predmet*, *Medijska pismenost i Upotreba medija za učešće u demokratskom društvu*.

Ako uzmemo u obzir činjenicu da tokom inicijalnog obrazovanja nastavnici nijesu dobili dovoljno informacija za razumijevanje značaja medijskog obrazovanja i medijske pismenosti, te da je ponuda nakon studija u okviru profesionalnog razvoja takođe prilično skromna, pitanje je koliko su naši nastavnici spremni da ovu oblast približe učenicima i uspješno ih usmjere i upozore na prednosti i nedostatke medija kroz razvoj medijske pismenosti. U cjelini, koliko su nastavnici, kada je medijsko obrazovanje u pitanju, spremni da prezentuju učenicima veliku ulogu medija u svakodnevnom životu, koja se sastoji u:

- obavještanju učenika o osnovnim osobinama najvažnijih medija, njihovoj ulozi u prenošenju informacija i posebnostima jezika pojedinih medija;

- ukazivanju na reprezentativno domaće i strano umjetničko stvaralaštvo u pojedinim medijima (posebno u filmu);

- razvoju kod učenika sposobnosti za kritički odnos prema medijima i umjetničkoj vrijednosti medijskih djela;

- uočavanju odnosa među medijima, posebno književnosti prema umjetnosti u auditivnim i vizuelnim medijima;

- ukazivanju na informacione moći pojedinih medija u oblikovanju javnog mišljenja i na kritičko prihvatanje ponuđenih informacija;

- upoznavanju osnovnih odnosa u strukturi pojedinih medija i njihovih izražajnih vrsta [13].

Kako bi nastava iz oblasti medijskog obrazovanja i medijske pismenosti bila kvalitetna, nastavnik treba da bude medijski kompetentan. To znači da treba da stekne temeljita znanja o medijima, komunikologiji i informativno-tehničkom području. Tako profilisani stručnjak trebalo bi da kritički i konstruktivno posmatra razvoj medija i njihovu moguću primjenu u nastavi, te da: a) podučava o medijima, b) primjenjuje medije u nastavi, c) proizvodi medijske sadržaje i d) radi praktično s djecom i mladima u području medijske kulture (od snimanja filmova u video-sekcijama do izrade veb-stranice škole, razreda i slično).

5. ZAKLJUČAK

Sa sve većim učešćem medija u svakodnevnom životu, zadaci svih predmeta proširuju se i postaju sve kompleksniji. Zato se, i kada bi se medijsko obrazovanje uvelo kao poseban predmet, ne može zanemariti korišćenje medija u nastavi svih predmeta i uticaj na njihovu sadržinu. I tada će medijska pismenost biti jedna od važnijih nastavničkih kompetencija, a mogućnost pristupa medijima uslov za realizaciju dobre nastave. Kao što valjano podučavanje vodi ka vještini kritičkog razmišljanja kroz različite sadržaje, tako i medijska pismenost treba da pomogne učenicima da postanu kompetentni i kritični bez obzira na to o kojoj je medijskoj formi riječ.

Na osnovu prethodno urađene analiza, možemo predložiti sljedeće:

- u Crnoj Gori postoje elementarni uslovi za dalji razvoj medijskog obrazovanja, medijske pismenosti i medijske kompetencije i nastavnika i učenika;
- medijsko obrazovanje i medijska pismenost treba da budu dio vaspitno-obrazovnog procesa na svim obrazovnim nivoima, bez obzira na to koji model se izabere;
- medijsko obrazovanje neophodno je uvesti u bazično obrazovanje nastavnika kroz već postojeće predmete ili na neki drugi način;
- kroz profesionalni razvoj nastavnika nakon završenog fakulteta pružiti nastavnicima više mogućnosti za razvoj medijske kompetencije.

LITERATURA

- [1] Feilitzen, Von C.: Media education. Children's Participation and Democracy, str. 14-28, u: Von Feilitzen, C., Carlson, U. (ur.) Children and media. Yearbook, Unesco, 1999.
- [2] Baudrillard, Jean: Simulakrumi i simulacija. – Karlovac: PSEFIZMA, Naklada DAGGK, 2001.
- [3] Kumar, K. J. (2000): Media Education in India: Strategies, Trends, Visions. Stockholm Media Education Conference. Internet-dokument. URL: http://home.swipnet.se/~w-52050/konf_keval_kumar.htm
- [4] Pungente, J. (1989): Eight Key Concepts of Media Literacy. Internet-dokument. URL: <http://www.media-awareness.ca/eng/med/bigpict/8keycon.htm>
- [5] Tolić, Mirela: Medijske kompetencije i odgovor za medije, Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju, 2008.

- [6] Masterman, Len: A rationale for media education, str. 43–65, u: Masterman, L., Mariet, M: (ur.) Media education in 1990's Europe: Strassbourg; Council of Europe Press.
- [7] Erjavec, Karmen; Zgrabljic, Nada: Odgoj za medije u školama u svijetu, Hrvatski model medijskog odgoja, Medijska istraživanja, PREGLEDNI RAD (god. 6, br. 1) 2000, str. 89–107.
- [8] Lester Harris, Theodore; Hodges E., Richard: The Literacy Dictionary: The Vocabulary of Reading and Writing, International Reading Association, 1995.
- [9] Popović, Dušanka: Razumjeti, čitati, znati. – Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2014.
- [10] Predmetni program: Crnogorski jezik i književnost I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII I IX rared osnovne škole, Podgorica: Ministarstvo prosvjete i sporta, Zavod za školstvo, 2011.
- [11] Predmetni program: Medijska pismenost, izborni predmet za II ili III razred gimnazije, Podgorica: Zavod za školstvo, 2009.
- [12] Mikić, Krešimir: Odgoj za medije ili medijska pedagogija u: Zapis, bilten hrvatskog filmskog saveza, 2004.
- [13] Bežen, Ante: Metodički pristup književnosti i medijskoj kulturi u drugom, trećem i četvrtom razredu osnovne škole, 3. izdanje, – Zagreb: Profil, 2005.

Dušanka POPOVIĆ

EDUCATION IN MEDIA AND MEDIA LITERACY
AS PART OF DIGITAL CULTURE

Summary

In our modern society, students are surrounded by intensely different media whose messages they receive on a daily basis and on the basis of which they often form attitudes and opinions about the many social and other phenomena and processes. ICT as a medium or media as part of ICT – in whatever order and relationship we set these terms, it is clear that in modern society the above mention technology is the fastest carrier of information, and that its proper use, among other things, requires an appropriate level of media education and media literacy of our students. Media education, with a particular focus on media literacy, comes from the need to assist our children and young people to have a safer use of media and to provide them with a critical orientation towards media.

For such steps, it is very important that teachers have certain knowledge and skills in the field of media education and use of ICT, to know the possibilities they offer, but also the challenges that accompany them. In this paper, we are analysing how and to what extent other factors (e. g. approach to education in general, the current educational programs, organization of teaching, etc.) affect the media education of students in relation primarily to digital media, and how to receive and store information as such in a way that is safe for users.